

TERESA CZYŻYK
Bydgoszcz

STRUKTURA I FUNKCJE WSPÓŁCZESNYCH RODZIN CHŁOPSKO-ROBOTNICZYCH W POLSCE

Wstęp

W warunkach Polski Ludowej zasadniczym przeobrażeniem uległy społeczno-ekonomiczne stosunki na wsi. Wzrósł poziom technicznego uzbrojenia pracy, poziom wiedzy, kultury i warunków życia rolników. Reforma rolna, osadnictwo na ziemiach odzyskanych, likwidacja zadłużenia wsi oraz duże możliwości zatrudnienia nadwyżek ludności wiejskiej poza rolnictwem stanowią istotne czynniki zachodzących przemian polegających na utworzeniu sektora państwowego w rolnictwie oraz utrwaleniu się grupy gospodarstw średniorolnych i gospodarstw drobnych¹.

Procesy zachodzące w życiu wsi dotyczą zarówno gospodarstwa rolnego, jak i rodziny, a także aktywności społecznej w środowisku. Istotnym kompleksem zmienionych niezależnych w stosunku do życia rodzinnego są ogólnospołeczne procesy społeczeństwa globalnego, zmiany formacji ekonomiczno-społecznych oraz przeobrażenia zachodzące w ramach jednej określonej formacji ekonomiczno-społecznej. Ogół czynników zewnętrznych kształtujących rodzinę można podzielić z punktu widzenia ich zasięgu następująco:

1. Czynniki ogólnospołeczne, a więc stopień industrializacji i urbanizacji oraz stan ekonomiczny w skali ogólnokrajowej, polityka ogólnopaństwowa, ustawodawstwo, szeroko pojęta struktura społeczna i społeczno-demograficzna kraju, ogólnokrajowy klimat ideologiczny, treści kultury masowej oraz wspólne całemu społeczeństwu tradycje kulturowe.
2. Czynniki regionalne. Poszczególne regiony danego kraju mogą odznaczać się pewną specyficznością w wymienionych wyżej dziedzinach. Może to być różny stopień nasilenia tych procesów. Jednocześnie w związku z unifikacją ogólnokrajowych procesów każda regionalna kategoria rodziny nabywa coraz większej ilości cech spotykanych również we wszystkich innych regionach kraju.
3. Czynniki lokalne związane z określoną miejscowością, podobne do czynników regionalnych, różnią się zasięgiem oddziaływania. W grę tu wchodzi między innymi różnice lokalno-środowiskowe (wieś, miasteczko, duże miasto)².

Istotnym czynnikiem wpływającym na funkcjonowanie rodzin jest ich klasowo-warstwowe, zawodowe oraz środowiskowe zróżnicowanie. Przynależność do określonych klas społecznych, warstw oraz zawód poszczególnych członków rodziny wyraźnie rzutują na wzór danej rodziny³.

Ważną zmianą na wsi w okresie Polski Ludowej jest zróżnicowanie zawodowe

ludności wiejskiej. Stosując kryterium zatrudnienia można ją podzielić na:

1. Urzymującą się z pracy we własnych gospodarstwach rolnych (rolników).
2. Ludność dwuzawodową tj. utrzymującą się częściowo z pracy we własnych gospodarstwach rolnych, a ponadto zarobkującej poza nim.
3. Utrzymującą się wyłącznie z pracy poza indywidualnym gospodarstwem rolnym⁴.

W pracy poddano analizie rodziny należące do drugiej grupy zawodowej tzn. rodziny chłopsko-robotnicze. Są to rodziny, które posiadają dwa zasadnicze źródła dochodu z gospodarstwa rolnego i pracy zawodowej w przemyśle.

Określenie „chłop-robotnik” nie zostało jednoznacznie sprecyzowane, a poszczególni autorzy w zależności od zakresu własnych badań różnie je wyjaśniają⁵.

W opracowaniu tym termin „rodzina chłopsko-robotnicza” oznacza rodzinę tzw. „dwuśrodowiskową” chłopca-robotnika, który mieszka na wsi i prowadzi gospodarstwo rolne, a jednocześnie zatrudniony jest zazwyczaj w miejskim zakładzie pracy dokąd codziennie dojeżdża⁶.

Najbardziej typową rodziną chłopsko-robotniczą jest ta, w której mężczyzna podejmuje pracę zawodową poza rolnictwem, żona natomiast zajmuje się prowadzeniem gospodarstwa rolnego i domowego. Znacznie rzadziej obserwuje się sytuację odwrotną.

Dwuzawodowość prowadzi do głębokich przemian w rodzinie. Z jednej strony, zaznacza się przenoszenie na wieś elementów kultury środowiska miejskiego, a z drugiej zaś powoduje przeciążenie obowiązkami gospodyni domowej, która musi wykonywać pracę typowo kobiecą, a także w czasie nieobecności męża zastępować go w pracy na gospodarstwie. Zjawisko dwuzawodowości pociąga za sobą wiele reperkusji ekonomicznych i społecznych, zarówno w rolnictwie jak i przemyśle.

Proces powstawania warstwy chłopów-robotników nabiera szczególnego znaczenia na terenach uprzemysławianych, gdzie rozwijający się przemysł stwarza wiele stanowisk pracy, także dla osób posiadających niskie wykształcenie. Pracę zawodową poza rolnictwem podejmują głównie członkowie rodzin posiadających małe gospodarstwa o niskim dochodzie.

W Polsce dwuzawodowość ma szczególne natężenie, a liczba rodzin chłopsko-robotniczych wynosi obecnie ponad milion i nadal obserwuje się tendencje do jej wzrostu⁷. Dynamiczny rozwój warstwy chłopów-robotników spowodował szereg istotnych zmian w rolnictwie, przemyśle, a także w życiu i funkcjonowaniu rodzin.

Stąd też zagadnienie chłopów-robotników w ostatnim okresie jest stosunkowo popularnym tematem badań podejmowanych przez socjologów, ekonomistów, demografów itp. Zdecydowana większość badaczy (Badaczewski J., Czerniewska M., Dzień A., Gałaj D., Kołodziński M., Kolbusz F., Moskal S., Muszyński M., Turski R.) poświęca wiele uwagi problemom zmian w rolnictwie, ocenie efektywności i wydajności w pracy pozarolniczej chłopca-robotnika, poziomowi gospodarstwa rolnego i domowego, przeciążeniu pracą i obowiązkami chłopca-robotnika. Stosunkowo mniej zbadanym zagadnieniem jest zmiana struktury i funkcji rodzin chłopsko-robotniczych.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie szeroko pojętej struktury i funkcji rodzin chłopsko-robotniczych. Danych potrzebnych do zrealizowania powyższego zadania dostarczyły:

1. Wywiady, z zastosowaniem kwestionariusza z kobietami pochodzącymi z rodzin

chłopsko-robotniczych.

2. Wywiady indywidualne, jawne, nieskategoryzowane z:

- kierownikami służb rolnych,
- sołtysami w poszczególnych wsiach, w których prowadzono badania,
- przewodniczącymi KGW,
- mężami pracującymi zawodowo poza rolnictwem.

W celu pełniejszego poznania struktury, funkcji rodziny chłopsko-robotniczej zastosowano również metodę monograficzną.

1. Charakterystyka badanej zbiorowości

Zaprezentowane wyniki są rezultatem badań przeprowadzonych w roku ubiegłym na terenie województw bydgoskiego, toruńskiego i wrocławskiego. Badaniem objęto 547 kobiet mieszkających na wsi i pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych, których mężowie są zatrudnieni jako robotnicy w różnego rodzaju przedsiębiorstwach w mieście. Respondentki pochodziły z 49 wsi położonych w różnych odległościach od miejskich ośrodków przemysłowych.

W badanych rodzinach udział dochodów z pracy zawodowej poza rolnictwem w ogólnych dochodach powyżej 50% charakteryzuje ponad połowę rodzin (tabela 1).

Tabela 1. Udział dochodów z pracy zawodowej w ogólnych dochodach

Dochód z pracy zawodowej	Ogółem		Woj. bydgoskie		Woj. toruńskie		Woj. wrocławskie	
	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %
0-25	83	15,2	50	16,1	15	12,1	18	15,8
26-50	182	33,3	109	35,2	43	35,0	30	26,3
51-75	217	39,7	108	34,8	59	48,0	50	43,9
76-100	65	11,8	43	13,9	6	4,9	16	14,0
Razem	547	100,0	310	100,0	123	100,0	114	100,0

W przypadku większości gospodarstw dochód z gospodarstwa rolnego jest więc mniejszy. Na sytuację tę wpływa wielkość i poziom gospodarstwa rolnego. Chłopi-robotnicy posiadają gospodarstwa małe: 82% to gospodarstwa o powierzchni do 5 ha (tabela 2).

Tabela 2. Wielkość gospodarstwa w ha

Wielkość gospodarstwa w ha	Ogółem		Woj. bydgoskie		Woj. toruńskie		Woj. wrocławskie	
	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %
0,5-2 ha	254	46,4	153	49,4	58	47,2	43	37,7
3-5	195	35,6	110	35,5	51	41,5	34	29,8
6-10	63	11,5	31	10,0	10	8,1	22	19,3
11-15	23	4,2	13	4,2	2	1,6	8	7,0
16-20	7	1,3	2	0,6	1	0,8	4	3,6
powyżej 20	5	1,0	1	0,3	1	0,8	3	2,6
Razem	547	100,0	310	100,0	123	100,0	114	100,0

W przypadku trzech badanych województw występują pewne różnice w wielkości gospodarstw, nie podważają one jednak ogólnej tendencji. Woj. wrocławskie charakteryzuje się nieco większymi gospodarstwami: 30% stanowią gospodarstwa o wielkości powyżej 6 ha, ale tylko 13% o powierzchni powyżej 10 ha. Stosunkowo dużo (45%) gospodarstw nie specjalizuje się w żadnym kierunku produkcji rolnej, co również w znacznym stopniu obniża ich poziom i rentowność. Pracę zawodową poza rolnictwem najczęściej podejmuje mężczyzna w celu zwiększenia stałych dochodów i zabezpieczenia warunków materialnych własnej rodziny. Znacznie rzadziej obserwuje się sytuację odwrotną tzn. kobieta pracuje zawodowo, mężczyzna zaś prowadzi gospodarstwo. W badaniach uwzględniono jedynie rodziny, w których kobieta prowadzi gospodarstwo, mężczyzna natomiast pracuje w innym zawodzie.

2. Struktura rodzin chłopsko-robotniczych

W literaturze socjologicznej pojęcie struktury rodziny nie zostało jednoznacznie określone, a poszczególni autorzy definicji struktury rodziny wyznaczają różne jej elementy i aspekty. W opracowaniu niniejszym przyjęto sformułowane przez prof. Z. Tyszkę następujące wyjaśnienie szeroko rozumianej struktury rodziny: „Strukturę rodziny określa: liczba i jakość członków rodziny (liczba dzieci, liczba innych krewnych), układ ich pozycji i ról społecznych, przestrzenne ich usytuowanie, siła więzi instytucjonalnych i psychicznych łączących poszczególnych członków rodziny, świadczące o większej lub mniejszej spójności (kohezja) rodziny, podział czynności oraz struktura wewnątrzrodzinnej władzy i autorytetów, łącząca się dość ściśle z układem pozycji społecznych, a także wewnątrzrodzinny rozkład miłości i względów”⁸.

Przystępując do określenia struktury rodzin chłopsko-robotniczych poddano analizie najistotniejsze elementy struktury rodziny wymienione w przytoczonej wcześniej definicji.

1 tak istotnym elementem jest wielkość rodziny, która w decydującym stopniu w przypadku badanych rodzin uzależniona jest od liczby dzieci.

Badano jedynie rodziny pełne, w których nie brakowało męża ani żony, bowiem przyjęte kryteria doboru populacji, wykluczały panny, rozwódki, wdowy, których rodziny nie stanowiły pełnej rodziny chłopsko-robotniczej.

Z badań wynika, że typowymi rodzinami chłopsko-robotniczymi są rodziny z 2 (36%) lub 3 (32%) dziećmi. Stosunkowo dużo również jest rodzin posiadających 4 dzieci (14%). Porównując dzietność rodzin chłopsko-robotniczych z typową wiejską rodziną rolniczą jak również miejską robotniczą zaobserwowano różnice. Najczęściej spotykanym typem wiejskiej rodziny rolniczej – pod względem liczebności dzieci – są rodziny mające 3 i 4 dzieci (50% ogółu badanych rodzin). Dość dużo rodzin ma 5 i więcej dzieci (22,8%)⁹. Natomiast najczęściej spotykaną miejską rodziną robotniczą są rodziny z 2 dziećmi¹⁰. Ilość dzieci w rodzinach chłopsko-robotniczych jest większa niż w typowej rodzinie robotniczej, mniejsza zaś niż w rodzinie rolniczej. Warunkowane może to być wpływami dwóch środowisk wiejskiego i miejskiego. Szczegółowe dane dotyczące ilości dzieci zawiera tabela 3.

Tabela 3. Liczba dzieci w badanych rodzinach chłopsko-robotniczych i wiejskich rolniczych

Liczba dzieci w rodzinie	Wiejskie rodziny rolnicze(*)		Rodziny chłopsko-robotnicze							
			Ogółem		Woj. bydgoskie		Woj. toruńskie		Woj. wrocławskie	
	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %	Liczba rodzin	Wskaźnik struk. w %
0	44	4,4	34	6,3	26	8,4	1	0,8	7	6,1
1	83	8,3	59	10,8	37	11,9	9	7,3	13	11,4
2	210	21,0	184	33,6	115	37,1	30	24,4	39	34,2
3	290	29,0	164	30,0	82	26,5	47	38,2	35	30,7
4	146	14,5	71	13,0	28	9,0	27	22,0	16	14,0
5	110	11,0	21	3,8	14	4,5	5	4,1	2	1,8
6	53	5,3	7	1,3	3	1,0	2	1,6	2	1,8
7	44	4,4	3	0,5	2	0,6	1	0,8	-	-
8 i więcej	21	2,1	4	0,7	3	1,0	1	0,8	-	-
Razem	1001	100,0	547	100,0	310	100,0	123	100,0	114	100,0

*) Dane dotyczące wiejskich rodzin rolniczych zaczerpnięto z książki H. Bednarskiego, *Spoleczna rola kobiet wiejskich*, BTN Bydgoszcz 1976. s. 44

Dzietność rodzin chłopsko-robotniczych w poszczególnych województwach jest podobna, we wszystkich dominują rodziny z 2 lub 3 dzieci. Wiek dzieci zamieszkujących wspólnie w badanych rodzinach przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Wiek dzieci w badanych rodzinach

Wiek	Ogółem		Woj. bydgoskie		Woj. toruńskie		Woj. wrocławskie	
	Liczba dzieci	Wskaźnik struk. w %	Liczba dzieci	Wskaźnik struk. w %	Liczba dzieci	Wskaźnik struk. w %	Liczba dzieci	Wskaźnik struk. w %
0-3	89	10,9	44	10,0	27	13,6	18	10,2
4-7	214	26,3	95	21,5	66	33,3	53	30,1
8-15	278	34,1	156	35,4	64	32,3	58	33,0
16-21	164	20,1	102	23,1	28	14,1	34	19,3
21 i więcej	70	8,6	44	10,0	13	6,7	13	7,4
Razem	815	100,0	441	100,0	198	100,0	176	100,0

Wiek dzieci w szczególnym stopniu rzutuje na pełnione przez nie role społeczne w rodzinie. O ile dzieci w wieku od 0 do 3 lat wymagają opieki ze strony rodziców, o tyle dzieci w wieku szkolnym i starsze aktywnie już uczestniczą w pracach domowych i życiu rodzinnym. W badanych rodzinach największą grupę stanowią dzieci starsze w wieku 8-15 lat (34%) i 4-7 (26%).

O liczebności badanych rodzin poza ilością dzieci decyduje również liczba innych osób pozostających we wspólnym gospodarstwie, najczęściej dziadków.

Okolo 22% badanych rodzin stanowią rodziny wielopokoleniowe, gdzie w jednym gospodarstwie wspólnie mieszkają rodzice, dzieci i wnuki. Stosunkowo rzadko (5%) występują rodziny, w których wśród osób pozostających na stałe w gospodarstwie domowym poza rodzicami, dziećmi i dziadkami są osoby inne najczęściej spokrewnione (ciocie, wujkowie).

Najistotniejszym aspektem struktury rodziny jest układ pozycji i ról społecznych zajmowanych przez poszczególnych członków rodziny. Role i pozycje w rodzinie określone są w znacznej mierze poprzez udział poszczególnych członków rodziny w realizacji głównych zadań i obowiązków w rodzinie. Zadania te ściśle wiążą się z zabezpieczeniem materialnym rodziny i sprawnym funkcjonowaniem gospodarstwa domowego. W przypadku rodzin chłopsko-robotniczych zabezpieczenie materialne rodziny znajduje dwa źródła:

- praca zawodowa głowy rodziny poza rolnictwem,
- dochód z gospodarstwa rolnego.

Motywy podejmowania pracy poza rolnictwem w decydującym stopniu są:

- względy ekonomiczne (32,1%)
- wykształcenie nie związane z rolnictwem (36,3%)
- brak zajęcia w gospodarstwie (19,4%)
- inne (2,3%).

Spśród innych domowników pracę zawodową poza rolnictwem podejmują:

- mężowie (100%)
- dzieci (20,5%)
- dziadkowie (1,5%)
- inni (2,4%).

Okolo 76% stanowią rodziny, w których poza rolnictwem pracuje jedynie mężczyzna. Wszyscy pozostali domownicy gospodarują na wsi, a dzieci w wieku szkolnym uczą się w gminnych szkołach podstawowych lub uczęszczają do szkół zawodowych, średnich.

Stan dwuzawodowości w badanych rodzinach jest utrwalonym systemem gospodarowania, o czym świadczy długość stażu zawodowego w pracy poza rolnictwem (tabela 5).

Tabela 5. Staż pracy zawodowej poza rolnictwem

Staż pracy	Ogółem		Woj. bydgoskie		Woj. toruńskie		Woj. wrocławskie	
	Liczba pracowników	Wskaźnik struk. w %	Liczba pracowników	Wskaźnik struk. w %	Liczba pracowników	Wskaźnik struk. w %	Liczba pracowników	Wskaźnik struk. w %
0-1	1	0,2	0	0,0	0	0,0	1	0,9
2-5	76	13,9	34	11,0	14	11,4	28	24,6
6-10	152	27,8	75	24,2	44	35,8	33	28,9
11-15	157	28,7	96	31,0	38	30,9	23	20,2
16-20	80	14,6	51	16,4	13	10,5	16	14,0
powyżej 20	81	14,8	54	17,4	14	11,4	13	11,4
Razem	547	100,0	310	100,0	123	100,0	114	100,0

Z danych zawartych w tabeli wynika, że 14% stanowią rodziny, w których mężczyzna pracuje zawodowo od 0-5 lat, w pozostałych zaś, staż pracy jest znacznie dłuższy (powyżej 10 lat pracuje 58 respondentów). Z punktu widzenia struktury rodziny, podziału ról i funkcji w rodzinie staż pracy głowy rodziny jest istotnym elementem wpływającym na kształtowanie wzoru funkcjonowania rodziny chłopsko-robotniczej. W przypadku rodzin, w których dwuzawodowość trwa stosunkowo krótko zmiany

w rodzinie są utrwalone w niedostatecznym stopniu, ulegają jeszcze stałym przeobrażeniom przystosowując się do nowej sytuacji. Analiza struktury rodzin chłopsko-robotniczych o długim stażu dwuzawodowości wykazuje istotne zmiany pozycji i ról poszczególnych członków w rodzinie, gdzie zaznaczają się wpływy dwóch środowisk miejskiego i wiejskiego. Praca zawodowa poza rolnictwem powoduje z jednej strony podniesienie pozycji mężczyzny w rodzinie, który odgrywa istotną rolę w zabezpieczeniu warunków materialnych i przenoszeniu wzorów życia miejskiego, z drugiej zaś kilkunastogodzinna nieobecność w domu powoduje wzrost pozycji żony decydującej o sprawach i pracy dotyczącej gospodarstwa domowego i rolnego, wychowującej dzieci itp. Stąd też podział obowiązków związanych z pracą na roli i w domu ulega przesunięciu.

Wiele prac stanowiących w tradycyjnej wiejskiej rodzinie rolniczej domenę mężczyzny, w badanych rodzinach chłopsko-robotniczych wykonuje kobieta: 65% respondentek stwierdza, że praca zawodowa męża wyraźnie przyczynia się do zwiększenia ich zakresu prac i obowiązków w gospodarstwie rolnym i domowym, 15% nie zauważa żadnej zmiany, zaś pozostałe nie potrafią jednoznacznie określić zachodzących przemian. Do stałych obowiązków kobiet w gospodarstwie rolnym i domowym należą następujące prace (tabela 6).

Tabela 6. Stałe obowiązki kobiet w gospodarstwie rolnym i domowym w badanych rodzinach

Rodzaj prac	Stałe obowiązki		Prace sprawiające najczęściej kłopotów	
	Liczba kobiet	Wskaźnik struktury w %	Liczba kobiet	Wskaźnik struktury w %
I. Gospodarstwo rolne				
1. Praca w polu	224	41,0	276	50,5
2. Praca w ogrodzie	240	43,8	68	12,4
3. Hodowla zwierząt	294	53,7	109	19,9
4. Inne	21	3,8	14	2,6
5. Nie ma stałych obowiązków	73	13,3	84	15,4
II Gospodarstwo domowe				
1. Przygotowywanie posiłków	535	97,8	126	23,0
2. Sprzątanie	529	96,7	134	24,5
3. Zakupy	494	90,3	276	50,5
4. Wychowanie dzieci	415	75,9	102	18,6
5. Inne	41	7,5	11	2,0

W gospodarstwie domowym kobiety wykonują prawie wszystkie prace, przygotowują posiłki (98%), sprzątają (97%), dokonują zakupów (90%), wychowują dzieci (76%), przy czym 51% respondentek uważa dokonywanie zakupów za najbardziej uciążliwą pracę związaną z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Spowodowane jest to niewątpliwie stosunkowo słabo rozwiniętą wiejską siecią handlową i uciążliwymi dojazdami do miejskich ośrodków handlowych.

Kobiety z rodzin chłopsko-robotniczych w większym stopniu uczestniczą także

w pracach w gospodarstwie rolnym, pracując w polu (41%), w ogrodzie (44%), prowadząc hodowlę zwierząt (54%). Spośród licznych obowiązków najtrudniejsza okazuje się praca w polu (51%). Jej wielkość i uciążliwość jest ściśle związana z podjęciem pracy zawodowej przez męża.

W prowadzeniu gospodarstwa domowego i rolnego uczestniczą także pozostali domownicy. Pomoc głowy rodziny ogranicza się głównie do następujących prac:

- pomoc w gospodarstwie (83,9%),
- dokonywanie zakupów (44,4%).

Dzieci w zależności od wieku i płci wykonują liczne prace. Sprzątają, dokonują codziennych zakupów głównie artykułów spożywczych, pomagają w gospodarstwie, uczestniczą aktywnie w przygotowywaniu posiłków.

Podział kompetencji w rodzinie świadczy o pozycji poszczególnych jej członków. Decyzje dotyczące ważniejszych spraw w gospodarstwie rolnym, domowym a także rodzinnych w przypadku rodzin chłopsko-robotniczych podejmują:

- wspólnie wszyscy członkowie rodziny (74,6%),
- mąż (16,6%),
- żona (8%).

W przeważającej więc części badanych rodzin zanika tradycyjny wiejski wzór rodziny, gdzie mężczyzna decydował o każdej sprawie. Zmiany dokonują się we wszystkich wiejskich typach rodzin. W przypadku rodzin chłopsko-robotniczych zachodzą stosunkowo szybko w wyniku bardzo intensywnego oddziaływania środowiska miejskiego. Wyraźnie daje się zaobserwować podwyższenie społecznej pozycji żony chłopsko-robotnika i jej roli w rodzinie. Mężczyzna wykonując swoje zadania zawodowe większą część dnia przebywa poza domem, stąd też kobieta w czasie jego nieobecności musi go zastępować. Staje się głównym organizatorem życia rodzinnego i gospodarczego.

W sprawach gospodarstwa rolnego mężczyzna z konieczności musi bardziej liczyć się ze zdaniem żony. W wielu przypadkach kobieta samodzielnie podejmuje decyzje na bieżąco, nie mogąc czekać do powrotu męża z pracy, w przeważającej jednak części badanych rodzin o ważniejszych problemach decydują wspólnie mąż i żona.

Domenę kobiety stanowi sfera życia domowego, rodzinnego. Dbą ona o utrzymanie odpowiedniej atmosfery domowej, utrwalenie więzi rodzinnych, zachowanie tradycji rodzinnych. Mężczyzna zazwyczaj nie znajduje czasu na pomoc w organizacji gospodarstwa domowego i życia rodzinnego, pozostawia więc kobiecie tę sferę życia.

3. Funkcje rodzin chłopsko-robotniczych

Rodzina stanowi podstawową grupę pierwotną złożoną z małżeństwa i dzieci (także adoptowanych) oraz ogółu krewnych każdego z małżonków. Istotą jej są dwa rodzaje więzi społecznej: małżeńska i rodzicielska. Formy rodziny uzależnione są od typu społeczeństwa, epoki historycznej, poziomu cywilizacji, rodzaju przyjętej religii, panującego ustawodawstwa itp.¹¹. Występując we wszystkich społeczeństwach, epokach i formacjach społeczno-ekonomicznych, rodzina spełnia w życiu społeczeństwa szereg ważnych funkcji, zaspokajając istotne potrzeby społeczne:

- potrzeby społeczeństwa globalnego,
- potrzeby innych grup społecznych (np. grup narodowych, klasowych itp),
- jednostek ludzkich (głównie potrzeby członków rodziny ekonomiczne, emocjonalne, seksualne itp.).

W literaturze socjologicznej poszczególni autorzy wymieniają różną ich liczbę i zakres. W oparciu o światową literaturę socjologiczną ten ważny aspekt wiedzy o rodzinie uporządkował prof. dr hab. Zbigniew Tyszka, wyodrębniając 10 podstawowych funkcji, które sklasyfikował następująco:

- I Funkcje biopsychiczne:
 - 1) funkcja prokreacyjna,
 - 2) funkcja seksualna.
- II Funkcje ekonomiczne:
 - 1) funkcja materialno – ekonomiczna,
 - 2) funkcja opiekuńczo – zabezpieczająca.
- III Funkcje społeczno – wyznaczające:
 - 1) funkcja klasowa,
 - 2) funkcja legalizacyjno – kontrolna.
- IV Funkcje socjopsychologiczne:
 - 1) funkcja socjalizacyjna,
 - 2) funkcja kulturalna,
 - 3) funkcja rekreacyjno – towarzyska,
 - 4) funkcja emocjonalno – ekspresyjna¹².

Uzasadnioną i zarazem konieczną rzeczą jest dokonanie przeglądu realizacji powyższych funkcji w rodzinach chłopsko-robotniczych. Niektóre zagadnienia związane z realizacją podstawowych funkcji rodziny zostały omówione wcześniej. Stąd też dokonując przeglądu funkcji rodzin chłopsko-robotniczych będą pomijała omówione uprzednio aspekty życia rodzinnego, np. funkcja prokreacyjna w pełniejszym zakresie została omówiona przy określeniu wielkości rodziny. Ponadto z uwagi na charakter i zakres opracowania niektóre aspekty życia rodzinnego zostały omówione w sposób niepełny, jedynie zasygnalizowano ważniejsze problemy.

Funkcja prokreacyjna rodziny. Istotnym zadaniem rodziny jest zaspokojenie rodzicielskich potrzeb współmałżonków, jak również reprodukcyjnych potrzeb społeczeństwa. Rozrodcza funkcja rodziny wiejskiej przechodzi poważną ewolucję w kierunku wzoru obowiązującego w rodzinie miejskiej. Ewolucja ta polega na wprowadzeniu do życia rodzinnego elementu kontroli urodzeń. W przypadku rodzin chłopsko-robotniczych coraz mniej popularne stają się rodziny wielodzietne.

W planowaniu rodziny uwzględnia się głównie czynnik ekonomiczny, obawę przed ewentualnym podziałem majątku, los przyszłych dzieci, perspektywy ich awansu, mało natomiast zwraca się uwagi na dobro kobiety, której nadmierne przeciążenie obowiązkami macierzyńskimi utrudniało własny rozwój i realizację własnych aspiracji¹³.

Z badań wynika, że w przypadku rodzin chłopsko-robotniczych stopniowo utrwała się wzór rodziny z dwojgiem, rzadziej z trojgiem dzieci.

Uzyskane przeze mnie wyniki nie zostały w pełni potwierdzone przez H. Bednarskiego i A. Gustowskiego, którzy stwierdzają, że respondentki z rodzin chłopsko-robotni-

czych cechują się wysoką płodnością, co jest zjawiskiem znamionym dla wsi. Wysoką płodnością szczególnie cechują się respondentki o niskim i średnim standardzie ekonomiczno-społecznym¹⁴.

Funkcja seksualna rodziny. Małżeństwo stanowi społecznie akceptowaną formę współżycia płciowego. Współcześnie w realizacji tej funkcji zachodzi wiele przemian, zmianie ulega system zakazów i nakazów regulujących zaspokojenie potrzeb seksualnych. W badanych rodzinach chłopsko-robotniczych obserwuje się rozluźnienie związków funkcji seksualnej i prokreacyjnej. Świadczy o tym zmniejszenie liczby dzieci w rodzinie, co z pewnością nie jest wynikiem powszechnej wstrzemięźliwości seksualnej. Należy sądzić, że w badanych rodzinach prokreacyjnym następstwem współżycia seksualnego coraz częściej zapobiega świadoma regulacja urodzin.

Tę dziedzinę życia rodzinnego jest szczególnie trudno zbadać z uwagi na intymność spraw z nią związanych. Stąd też wiele pytań w kwestionariuszu pozostaje bez odpowiedzi, co z kolei uniemożliwia szczegółowe opracowanie i poznanie tej funkcji rodziny.

Funkcja materialno-ekonomiczna rodziny. Dotyczy zaspokojenia materialnych potrzeb członków rodziny. Składają się na nią cztery podfunkcje:

- 1) produkcyjna,
- 2) zarobkowa,
- 3) gospodarcza,
- 4) usługowo-konsumpcyjna.

W specyficznej sytuacji znajdują się członkowie rodzin dwuzawodowych, gdzie podfunkcja produkcyjna jak i zarobkowa spełniają istotną rolę w zabezpieczeniu materialnych warunków rodziny. Podstawowe źródło pracy i dochodu stanowią gospodarstwo rolne i przedsiębiorstwo państwowe, w którym mężczyzna znajduje zatrudnienie.

Podfunkcja produkcyjna. Rozpowszechnianie się pozarolniczej pracy zarobkowej wywiera istotny wpływ nie tylko na życie wsi, rodzin ale także na produkcję rolniczą tych gospodarstw. W świetle dotychczasowych badań, najogólniej mówiąc zarysowują się dwie tendencje rozwojowe tych gospodarstw. Pierwsza polega na dodatnim wpływie pracy zarobkowej na poziom i strukturę produkcji rolniczej, druga przyczynia się do stopniowego przekształcania gospodarstwa w działkę pomocniczą, z której produkcja przeznaczona jest na zaspokojenie bezpośrednich żywnościowych potrzeb rodziny¹⁵. Rodziny chłopsko-robotnicze posiadają własne gospodarstwa rolne. Wielkość, wyposażenie, poziomu gospodarstwa rolnego decyduje o wysokości dochodów. Chłopi – robotnicy wywodzą się głównie z niewielkich gospodarstw o stosunkowo niskim dochodzie. Szczegółowe dane dotyczące powierzchni gospodarstw, ich specjalizacji zostały zawarte w wcześniej omówionej charakterystyce badanej zbiorowości.

Warto zaznaczyć, że gospodarstwa chłopsko-robotnicze rzadko specjalizują się w określonym kierunku produkcji rolniczej. 54% gospodarstw nie posiada żadnych urządzeń i maszyn ułatwiających pracę na roli. Niepokojące są wypowiedzi respondentek dotyczące planu zakupu powyższych urządzeń. Aż 62% nie przewiduje w ciągu najbliższych lat żadnych inwestycji w tym zakresie.

Podfunkcja produkcyjna w badanych rodzinach realizowana jest przez wszystkich członków rodziny, a szczególnie przez kobietę. Właśnie w przypadku wiejskich rodzin dwuzawodowych kobiety w największym stopniu identyfikują się z zawodem rolnika.

Często samodzielnie prowadzą gospodarstwo rolne, wykonują ciężkie prace fizyczne. Pomoc mężczyzny z uwagi na codzienną kilkunastogodzinną nieobecność w gospodarstwie jest bardzo ograniczona.

Podfunkcja zarobkowa. Chłopi – robotnicy podejmują pracę zawodową jako robotnicy w zakładach usytuowanych nieraz w odległości kilkudziesięciu kilometrów od własnej wsi, dojeżdżając codziennie do pracy. Zdobывают więc dodatkowy stały dochód, który w znacznym stopniu zabezpiecza warunki materialne rodziny. Zatrudnienie znajdują głównie w przedsiębiorstwach transportowych, chemicznych, budowlanych, gdzie pracują jako niewykwalifikowani robotnicy. Starsi wiekiem chętnie podejmują pracę palaczy, stróżów w zakładach. Pracownicy młodzi częściej uzupełniają wykształcenie konieczne do wykonywania zawodu, starsi natomiast niechętnie podejmują naukę.

W badanych rodzinach większość pracuje zawodowo poza rolnictwem długo, a więc stan dwuzawodowości w tych rodzinach jest zjawiskiem stosunkowo trwałym. Pracownicy ci rzadko zmieniają miejsce pracy, rzadko też uczestniczą aktywnie w pracy społeczno-politycznej zarówno w miejscu zatrudnienia jak i miejscu zamieszkania. Uwzględniając czas pracy, dojazdów i pomoc w gospodarstwie, pozostaje im niewiele godzin, które prawie w całości przeznaczają na sen. Pracę zawodową uważają za stałe i pewne źródło dochodu, zabezpieczające w znacznym stopniu warunki materialne rodziny.

W przypadku konieczności wyboru jednego źródła utrzymania 38% respondentek zdecydowałaby się na dalsze prowadzenie gospodarstwa rolnego, reszta natomiast wybrałaby pracę w mieście, podając następujące motywy:

- stały zarobek (34,6%),
- lżejsza praca (18,8%),
- zbyt niskie dochody z gospodarstwa rolnego uniemożliwiające utrzymanie rodziny (18,2%),
- inne (0,2%).

Podfunkcja gospodarcza. Określa zasób i sposób gromadzenia trwałych dóbr materialnych niezbędnych dla egzystencji rodziny. Spośród badanych rodzin 91% posiada samodzielne mieszkanie, najczęściej trzy lub czteroizbowe, w których jest:

- kuchnia (91%),
- własna łazienka (46%),
- woda bieżąca (67%),
- elektryczność (99,6%),
- ogrzewanie centralne (38%),
- gaz (często butlowy) (23%),
- telefon (11%).

Stosunkowo dobrze wyposażone są w podstawowy zmechanizowany sprzęt gospodarstwa domowego i posiadają:

- pralkę elektryczną (91%),
- pralkę automatyczną (5%),
- lodówkę (76%),
- odkurzacz (63%).

- mikser wieloczynnościowy (22%),
- maszynę do szycia (55%),
- telewizor (97%),
- radio (92%).

Sprzyjającym czynnikiem dla pełniejszego zaopatrzenia gospodarstwa w sprzęt ułatwiający prowadzenie prac domowych jest niewątpliwie stały kontakt z miastem pracujących zawodowo członków rodziny. Dbalność o estetykę, poziom i wyposażenie własnego gospodarstwa domowego, stanowi element zbliżający ten typ rodzin do miejskiego stylu życia.

Do trwałych dóbr materialnych należałoby zaliczyć także posiadane środki transportu: 75% badanych rodzin ma rower, 55% motocykl, a 21% samochód osobowy.

O spełnieniu podfunkcji gospodarczej rodziny decydują w poważnym stopniu osiągnięte dochody: 97% respondentek ocenia je jako wystarczające, przy czym 53% ma oszczędności w gotówce, 38% wydaje na bieżąco to, co zarabia, pozostałe 9% posiada długi.

Podfunkcja usługowo-konsumpcyjna. Dotyczy wykonywania wszystkich prac usługowych niezbędnych dla funkcjonowania członków rodziny. W realizacji tej podfunkcji członkowie badanych rodzin uczestniczą w różnym stopniu. Zdecydowaną większość prac związanych z przyrządzaniem posiłków, praniem, naprawą odzieży, sprzątaniami, dokonywaniem zakupów wykonuje kobieta. W cięższych pracach domowych biorą udział dzieci, głównie starsze, natomiast pomoc mężczyzny jest bardzo ograniczona (brak czasu). Zaobserwowano zmianę w sposobie wykonywania tych prac, co spowodowane jest z jednej strony, pełniejszym wyposażeniem w sprzęt gospodarstwa domowego, z drugiej zaś zastosowaniem w praktyce wiedzy zdobytej na prowadzonych przez organizacje społeczno-polityczne kursach i szkoleniach o tematyce związanej z gospodarstwem domowym, głównie z racjonalnym żywieniem (kursy gotowania, pieczenia, nauka kroju i szycia itp).

Funkcja materialno-zabezpieczająca rodziny. Utożsamiona jest z materialnym i fizycznym zabezpieczeniem członków rodziny małej (dwupokoleniowej) lub dużej, pozbawionych całkowicie bądź częściowo środków do życia lub wymagających opieki. Działania w tym zakresie dotyczą głównie pielęgnacji niemowląt i małych dzieci oraz osób starszych pozostających we wspólnym gospodarstwie. Opieką i wychowaniem dzieci w 60% rodzin zajmują się obydwoje małżonkowie. W przypadku niemowląt i dzieci małych matka osobiście spełnia podstawową rolę opiekunki, troskliwie otaczając opieką swoje dzieci. Zaledwie 18% dzieci w wieku przedszkolnym uczęszcza do przedszkoli. Problem zabezpieczenia odpowiednich warunków dzieciom w badanych rodzinach uważa się za istotny. Ludzie starzy, mieszkający w tym samym gospodarstwie, z reguły mogą liczyć na materialną pomoc swoich dorosłych dzieci. Materialne zabezpieczenie rodziny w większości traktuje się poważnie i z pełną odpowiedzialnością. Niepokojącym jednak zjawiskiem, zakłócającym właściwą realizację tej funkcji rodziny, jest alkoholizm. W przypadku rodzin chłopsko-robotniczych aż 23% respondentek stwierdza, że mąż nadużywa alkoholu. Sprzyjającym zjawiskiem dla tej sytuacji jest tryb jego życia. Praca zawodowa, dojazdy, pomoc w gospodarstwie, stanowią główne

zajęcia mężczyzny w ciągu dnia. Zwiększony kontakt społeczny poprzez pracę zawodową jak również świadomość oczekujących go obowiązków w gospodarstwie stwarza często chęć wypoczynku w towarzystwie kolegów i przy alkoholu.

Funkcja klasowa rodziny. Sprowadza się do tego, iż pochodzenie z danej rodziny wstępnie określa pozycję społeczną jednostki w strukturze społeczeństwa. Ta funkcja rodziny występuje jedynie w społeczeństwach klasowych. Najczęściej przynależność klasowa męża wyznacza przynależność klasową żony i dzieci. Poszczególne klasy i warstwy społeczne posiadają specyficzne cechy kulturowe. Rodziny chłopsko-robotnicze należą do warstwy stojącej na pograniczu dwóch klas: robotniczej i chłopskiej. Prywatna własność gospodarstw rolnych decyduje o przynależności do klasy chłopskiej, natomiast podejmując pracę zarobkową w przemyśle stają się przedstawicielami klasy robotniczej. Stąd też w rodzinach tych następuje swoiste wymieszanie klasowych subkultur. Przejmują one elementy kultury robotniczej i chłopskiej. Rodziny chłopsko-robotnicze przekazując własne specyficzne cechy kulturowe swojemu potomstwu, stwarzają mu łatwiejszy w porównaniu z rodzinami chłopskimi start w życiu miejskim, równocześnie nie wyobcowując go ze społeczeństwa wiejskiego. Istniejąca w Polsce ruchliwość pionowa stwarza szeroką możliwość zmiany swojego pochodzenia społecznego wyznaczonego przez rodzinę. Sami rodzice myśląc o przyszłości własnych dzieci pragną stworzyć im odpowiednie warunki dla podniesienia ich statusu społecznego, często poprzez naukę. W badanych rodzinach 58% respondentek nie potrafi określić miejsca swoich dzieci w społeczeństwie, pozostawiając im decyzję, 28% chciałoby aby dzieci wykonywały zawody nie rolnicze, a pozostałe 14% chciałoby aby pracowały na własnym gospodarstwie rolnym.

Funkcja legalizacyjno-kontrolna rodziny. Polega na sankcjonowaniu szeregu zachowań i działań uznanych poza rodziną za niewłaściwe, nadzorowaniu postępowania poszczególnych członków rodziny przez pozostałych w celu zapobiegania ewentualnym odstępstwom od przyjętych przez rodzinę norm i wzorów. W rodzinach chłopsko-robotniczych legalizacja określonych zachowań niczym właściwie nie różni się od legalizacji w innych typach rodzin: chłopskich, robotniczych, inteligenckich. Funkcja kontrolna zaś w stosunku do małżonków zaznacza się silniej na wsi niż w mieście. W badanych rodzinach realizacja tej funkcji bardziej zbliżona jest do wiejskich zasad życia rodzinnego. Pomimo codziennej kilkunastogodzinnej nieobecności męża i stałego kontaktu z miastem przyjęto zasady wzajemnej kontroli współmałżonków przebiegają w typowy dla wiejskich rodzin rolniczych sposób, gdzie zobowiązania małżeńskie traktowane są bardzo poważnie.

Funkcja socjalizacyjna rodziny. Dotyczy wprowadzenia dziecka w świat kultury danego społeczeństwa, przygotowania do samodzielnego pełnienia ról społecznych, oraz interakcji osobowości małżonków. Oddziaływanie socjalizacyjne mogą mieć charakter zamierzony lub nie. Wszelkie zachowania członków rodziny (głównie rodziców) i zastana sytuacja rodzinna wpływa na kształt osobowości dziecka. Ta funkcja rodziny jest niezmiernie ważna zarówno z punktu widzenia przyszłego społeczeństwa, jak również dlatego że posiada aspekt rodzinny, prywatny.

Z wcześniej przytoczonych danych dotyczących badanych rodzin wynika, że wy-

chowaniem dzieci zajmuje się głównie matka. Rola mężczyzny zaś niejednokrotnie ogranicza się do oceny efektów wychowawczych. Przeprowadzone badanie nie w pełni potwierdza tę sytuację. Około 60% respondentek posiadających dzieci w wieku przedszkolnym lub szkolnym stwierdza, że zajmuje się wychowaniem dzieci wspólnie z mężem. Z przeprowadzonej obserwacji wydaje się, że ocena ta jest zawyżona. Ojciec z powodu codziennej nieobecności w ciągu dnia w domu nie znajduje czasu dla spraw wychowawczych. Nie można jednak całkowicie pominąć jego roli w wychowaniu, gdyż poprzez kontakt z miastem przynosi on nowe wzory i formy wychowania w rodzinie. Miejskie wzorce mimo woli częściowo realizowane w sferze prowadzenia gospodarstwa domowego, w tym również wychowania dzieci. Świadczy o tym zmiana systemu karania i nagradzania. Coraz częściej surowe metody wychowawcze sprowadzające się głównie do kar cielesnych zastępuje się łagodniejszym sposobem egzekwowania odpowiednich zachowań: 68% respondentek nie stosuje jako środka wychowawczego bicia dzieci.

Chcąc właściwie przygotować do życia we współczesnym społeczeństwie swoje dzieci, rodzice powinni posiadać przynajmniej minimum wiedzy z zakresu opieki i wychowania. Upowszechnieniem wiedzy w tym zakresie zajmują się organizacje społeczno-polityczne, głównie Koła Gospodyń Wiejskich, które prowadzą szeroką działalność odczytowo-kursową.

Obserwuje się również wzrost zainteresowania rodziców problemami szkolnymi dzieci. Częściej kontaktują się w sprawach nauki i wychowania ze szkołą, co również przyczynia się do skuteczności oddziaływań wychowawczych. Spośród badanych rodzin posiadających dzieci w wieku szkolnym 28% bardzo często spotyka się z wychowawcami swych dzieci, zaś 40% ocenia swe kontakty ze szkołą jako nie zbyt częste, 24% ogranicza się do kontaktów od przypadku do przypadku, pozostałe 8% spotyka się z wychowawcami na wyraźne wezwanie szkoły.

Około 41% respondentek stwierdziło, że nie ma większych kłopotów z wychowaniem dzieci, 52% ma niezbyt wielkie, a pozostałe 7% ocenia swe problemy wychowawcze jako sprawiające sporo trudności. Problemy sprawiające najwięcej trudności wychowawczych, koncentrują się wokół spraw nauki, postawy i zachowania w szkole, w domu i w środowisku.

Ogólnie można stwierdzić, że mimo wielkiego przeciążenia obowiązkami w gospodarstwie rolnym i domowym, rodzice sprawy wychowania dzieci traktują jako bardzo istotne i poświęcają im wiele uwagi. Dokładają dużo wysiłku, aby ich dzieci zdobyły zawody i wyrosły na porządnym ludzi.

Funkcja kulturalna rodziny. Dotyczy zapoznania młodego pokolenia z dziejami kultury danego społeczeństwa oraz jej trwałymi pomnikami, wpojenia norm i skali wartości, przekazywania dziedzictwa kulturowego, dbałości o przeżycia estetyczne rodziny, nauczania młodzieży korzystania z treści kulturowych i omawiania ich w gronie rodziny.

Sposób spędzania czasu wolnego, formy uczestnictwa w kulturze zależą w poważnym stopniu od poziomu wykształcenia poszczególnych członków rodziny. W przypadku rodzin dwuzawodowych poziom wykształcenia współmałżonków przedstawia się następująco:

Tabela 7. Wykształcenie współmałżonków w badanych rodzinach

Wykształcenie	Kobieta		Mężczyzna	
	Liczba kobiet	Wskaźnik struk. w %	Liczba mężczyzn	Wskaźnik struk. w %
1. Niepełne podstawowe	40	7.3	4	0.7
2. Podstawowe	299	54.7	119	21.8
3. Zawodowe	125	22.9	289	52.8
4. Niepełne średnie	47	8.6	36	6.6
5. Średnie	36	6.5	99	18.1
Razem	547	100.0	547	100.0

Poziom wykształcenia jest niezbyt zróżnicowany. Zdecydowaną przewagę stanowią kobiety posiadające wykształcenie podstawowe (54,7%) i zawodowe (22,9%). Nieco korzystniej układa się struktura wykształcenia mężczyzn: 53% ukończyło szkołę zawodową, a 18% posiada wykształcenie średnie.

Dorośli członkowie badanych rodzin mają stosunkowo ograniczone możliwości uczestnictwa w kulturze. Przyjęty przez nich sposób pracy, prowadzony tryb życia pozbawia ich prawie zupełnie czasu wolnego (szczególnie w okresie letnim). Dotyczy to w równym stopniu gospodarza jak i gospodyni. W dzień powszedni główne rozrywki stanowią kontakty sąsiedzkie, oglądanie programu telewizyjnego oraz słuchanie radia. Jedynymi dniami, w których możliwe jest w pełniejszym stopniu realizowane uczestnictwo w kulturze są niedziele i święta. Formy uczestnictwa są jednak podobne jak w dni powszednie, zmienia się jedynie długość czasu wolnego. Stosunkowo rzadko badane rodziny chodzą do kina, teatru lub na inne imprezy rozrywkowe (raz na rok lub rzadziej).

Funkcja rekreacyjno – towarzyska rodziny. Dotyczy zaspokojenia potrzeby wypoczynku, a także organizacji kontaktów towarzyskich. Dom rodzinny jako miejsce wypoczynku cechuje dbałość wszystkich członków o dobrą atmosferę w rodzinie i o nawiązywanie kontaktów towarzyskich przez osoby wchodzące w jej skład. Dla chłopca – robotnika dom rodzinny stanowi główne miejsce wypoczynku. Rodzina spełnia rolę kręgu towarzyskiego składającego się z osób zamieszkujących we wspólnym gospodarstwie.

Funkcja emocjonalno – ekspresyjna rodziny. Dotyczy zaspokajania najistotniejszych emocjonalnych potrzeb członków rodziny oraz konieczności wyrażenia swej osobowości. Jest czymś więcej niż funkcja towarzyska, jakkolwiek pod pewnymi względami zbliża się do niej. Rzadko, bowiem jednostka uzyskuje możliwość całkowicie intymnego oddźwięku psychicznego poza gronem najbliższej rodziny. Potrzebę posiadania kręgu osób najbliższych, które by kochał i przez które byłby kochany, odczuwa każdy człowiek. Tę bardzo ważną funkcję spełnia w najpełniejszym stopniu rodzina, umożliwiając pełne zaspokojenie potrzeb psychicznych, emocjonalnych, dając poczucie oparcia i bezpieczeństwa jej członkom.

Pełniejsza ocena realizacji tej funkcji rodziny chłopsko-robotniczej wymagałaby pogłębionych badań środowiskowych (monograficznych) ukierunkowanych na poznanie tej sfery życia rodziny. Aczkolwiek tę funkcję rodziny uważam za jedną

z ważniejszych z powodu niedostatecznych informacji nie zostanie ona należycie wyjaśniona.

Wszystkie wymienione i omówione uprzednio funkcje rodziny można traktować jako narzędzie analizy zmiennych jej form i działań.

Uwagi końcowe

Dwuzawodowość stanowi ważne zjawisko społeczne na wsi polskiej. Liczba chłopów zatrudnionych w przemyśle (chłopów – robotników) wynosi około 1 miliona. Podejmują oni pracę zawodową w zakładach usytuowanych nieraz w odległości kilkudziesięciu kilometrów od własnej wsi, dojeżdżając codziennie do pracy.

Przeprowadzone rozważania dotyczące struktury i funkcji rodzin chłopsko-robotniczych wykazują pewne specyficzne cechy rodzin tej warstwy społecznej. Członkowie tych rodzin żyją na pograniczu dwóch jeszcze bardzo różnych środowisk miasta, wsi i wpływy obydwu wyraźnie zmieniają kształt życia rodzinnego.

Stosunkowo duże obciążenie mężczyzn pracą zawodową a dorosłych członków rodziny pracą w gospodarstwie, ogranicza czas na właściwą realizację szeregu istotnych funkcji rodziny. Stąd też można wnioskować, że ten typ rodzin nie posiadając optymalnych warunków zabezpieczających prawidłowo jej funkcjonowanie, nie znajdzie perspektyw rozwoju, a w przyszłości członkowie tej warstwy społecznej wybiorą jedną z dróg pracy i dochodów gospodarstwo rolne lub pracę zawodową w mieście.

PRZYPISY

- ¹ Polska Informator. Warszawa 1977, s. 264–289
- ² Tyszka Z., Metodologiczne problemy badań socjologicznych nad rodziną współczesną. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 1977, nr 2
- ³ Tyszka Z., *Socjologia rodziny*. Warszawa 1976, s. 199–218
- ⁴ Bednarski H., *Spoleczna rola kobiet wiejskich*. Bydgoszcz 1976, s. 35
- ⁵ Kłodziński M., *Gospodarstwo chłopsko-robotnicze*. Warszawa 1974, s. 25–31
- ⁶ Tyszka Z., Op. cit. s. 212
- ⁷ Muszyński M., *Transformacja ludności dwuzawodowej*. Warszawa 1976, s. 46
- ⁸ Tyszka Z., Op. cit. s. 60
- ⁹ Bednarski H., Op. cit. s. 44
- ¹⁰ Tyszka Z., *Rodziny robotnicze w Polsce*. Warszawa 1977, s. 134
- ¹¹ *Encyklopedia PWN*, Tom 4. Warszawa 1976, s. 45
- ¹² Tyszka Z., Op. cit., s. 57–74
- ¹³ Tryfan B., *Rodzina wiejska*. Warszawa 1977, s. 27
- ¹⁴ Bednarski H., Gustowski A., *Spoleczne uwarunkowanie zdrowotności kobiet wiejskich (W:) Kobiety wiejskie w życiu społeczno-gospodarczym wsi i rolnictwa*. Pod red. H. Bednarskiego, Bydgoszcz 1978, s. 74
- ¹⁵ Kłodziński M., Op. cit., s. 43